

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ СЕРЕДЬНОГО КЛАСУ ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Т. М. Борко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

А. В. Садовська, А. М. Єфімова,

здобувачі вищої освіти факультету менеджменту

Анотація: Розглянуто проблемні питання формування середнього класу в Україні. Проаналізовано ознаки та критерії оцінки реальної і потенційної чисельності середнього класу і його роль у розбудові громадянського суспільства.

Ключові слова: середній клас, соціальні групи, соціальні класи, стратифікація, соціальна стратифікація, громадянське суспільство, соціально-економічний розвиток.

Соціальна структура суспільства – явище історичне і її становлення та розвиток відображають процеси еволюції суспільства. Середній клас – соціальна група людей, яка має стійкі, достатні доходи для задоволення власних матеріальних та соціальних потреб. Зазвичай, до середнього класу, відносять людей, які мають високий рівень освіти (кваліфікації), і займають у суспільстві середнє положення. Між іншим, до функцій середнього класу відносять інновації та відтворення кваліфікованих кадрів, а також підтримку стабільності в суспільстві.

Вперше поняття «середній клас» використовував драматург Еврипід у своїй трагедії «Благаючі». Він виділяв 3 класи: багатіїв, бідняків та середній клас. Більш чітко риси середнього класу виявляються в Новий час, коли почав зароджуватися тип європейської буржуазії. У ХІХ ст. поняття «середнього класу» почали вживати досить широко, позначаючи ним селян та взагалі всі категорії не надто багатих, але матеріально незалежних людей.

У сучасній політології, соціології прийнято розрізняти такі підходи до визначення середнього класу: об'єктивний (підхід на основі рівня матеріального добробуту та ресурсний підхід), суб'єктивний (на підставі самовіднесення людей до середнього класу) та їх комбінацію. Проблема середнього класу перебуває в центрі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Політологи, політики, соціологи вважають середній клас важливим чинником соціально-політичного структурування та політичної стабільності в суспільній системі. Значна увага приділяється пошукові шляхів його кількісного зростання і підвищення впливовості в суспільстві.

Питання формування середнього класу в Україні останнім часом активно обговорюється фахівцями та експертами. Однак, поняття «середній клас» навіть на сьогодні розглядається як неоднозначне і не має єдиних підходів до його визначення в світовій і вітчизняній практиці. Втім, існування середнього класу є необхідною умовою для функціонування стабільного суспільства, а, отже, й сильної держави. Тому завдання державної соціальної політики полягає в тому, щоб середній клас в Україні не тільки зростав кількісно, змінювався якісно, але й брав активну участь у творенні громадянського суспільства, не був відчужений від процесу формування влади, а відтак став рушієм економічного, соціального і духовного прогресу. Н. Лисюк наголошує, що «В умовах суспільної трансформації середній клас виконує ряд специфічних функцій. Насамперед, це відтворення висококваліфікованої робочої сили, різних форм підприємницької активності, а також функцію «соціального інноваторства», що сприяє якісній зміні основ громадського життя» [1].

Л. Шавалюк вважає, що «Середній клас – нечітка категорія. У розвинених країнах його визначають за рівнем доходів, «достатнім для задоволення широкого кола матеріальних і соціальних потреб». А рівень доходу тісно пов'язаний зі способом життя, тож достатньо точно показує, чи належить громадянин до середнього класу» [4].

Різноманітність трактувань поняття у дослідників різних суспільних наук наявний більш-менш традиційний «набір» критеріїв, який визнають базовим. Для виявлення тенденцій у формуванні та розвитку середнього класу при аналізі довгих рядів динаміки можна розраховувати на співставність даних виключно за монетарним підходом – на основі доходу або витрат. Відсутність потужного середнього класу практично унеможлиблює становлення громадянського суспільства. Характеристиками людей середнього класу можуть вважатись вища освіта, більш кваліфікована та стабільна робота, здатність заощаджувати. Поняття «середній клас» не є власне соціологічним, оскільки поняття соціального класу визначає місце людини в системі виробництва (власність на засоби виробництва і контроль над працею інших), і з цієї точки зору середній клас зовсім не є соціальним класом. Класичний середній клас, яким він вбачався на етапі становлення буржуазії, виконував прогресивну на той час функцію, яка відповідала потребам історичного моменту. Сьогодні це поняття зазнало значних змін, різні дослідники вкладають у нього позитивні риси і наділяють його суспільно важливими функціями сучасного етапу становлення суспільства. Подекуди соціологи наголошують на стилі споживання і стилі життя в цілому, що притаманні сучасному середньому класу.

Українські дослідники у галузі економічних наук використовують термін «середньодоходна група населення» чи «населення з середніми доходами» [3, с. 73]. Л. Черенко зазначає, що «економічні умови впродовж тривалого періоду не сприяли становленню українського середнього класу. ... сьогодні простежується нечисленна група населення (5-7 %), яка у своїх споживчих уподобаннях та способі життя має ознаки належності до класичного середнього класу, з характерними для нього рисами [3, с. 91].

О. Симончук вважає: «Український середній клас все ж володіє якостями, що дозволяють говорити про його високу життєздатність, опірність несприятливим умовам. Серед таких якостей можна виділити:

– високий, у порівнянні з іншими прошарками суспільства, рівень адаптації до ринкової економіки, що дозволяє реалізувати економічну стратегію, у якій значне місце належить підприємницькій діяльності і самозайнятості;

– висока соціальна мобільність і гнучкість, орієнтація на максимальне використання своїх ресурсів, головними з яких є висока якість робочої сили і готовність до постійного підвищення вартості свого «людського капіталу»;

– представники середнього класу у більшій мірі схильні покладатися на власну активність як необхідну і природну умову життєвого успіху, а держава розцінюється ними, в першу чергу, як гарант стабільності та дотримання «правил гри» в суспільстві;

– наявність ряду цінностей, які поділяє більшість представників середнього класу, – орієнтація на соціальне ринкове господарювання, цінності індивідуальної волі, пріоритет приватної власності тощо» [2, с. 31-45].

Отже, глобальні тенденції свідчать, що сьогодні середній клас зазнає негативних трансформацій, він втрачає свій вплив через чисельне зменшення, економічну нестабільність та масову трудову міграцію.

Держава потребує міцного середнього класу. Тому має його культивувати, вирощувати й робити все, щоб він розростався й розвивався. У держави є багато ресурсів для розвитку середнього класу. Та перш за все, треба вчити населення поводитися так, як поводяться його представники в розвинених країнах і турбуватися про його добробут.

Література:

1. Лисюк Н. Середній клас як активний суб'єкт соціальних трансформацій в Україні. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/01/65-72_no-1_vol-12_2006_UKR.pdf. (дата звернення: 23.10.2021).
2. Симончук О. У пошуках українського середнього класу//Україна – 2002. Моніторинг соціальних змін. К.: Ін-т соціології НАН України, 2002. С. 31-45.

3. Черенько Л. Український середній клас у новому тисячолітті: тенденції та перспективи. Демографія та соціальна економіка. 2020. № 4 (42). С. 71-92.

4. Шавалюк Л. Золота середина. Де шукати та як розвивати середній клас. Український тиждень. 2019. № 33 (613) від 20 серпня 2019 р. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/233974> (дата звернення: 23.10.2021).

***Abstract:** This article deals with consideration of issues of the formation the middle class in Ukraine. The special aspects and criteria for estimating the real and potential number of the middle class and their role in the development of civil society are analyzed.*

***Key words:** the middle class, social groups, social classes, stratification, social stratification, civil society, social and economic development.*